

3. Історія економіки та економічної думки: навч. посіб. / [О. Ю. Амосов, В. В. Калужний, В. Л. Міненко та ін.]; за заг. ред. д. е. н., проф., О. Ю. Амосова. – Х.: Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2009. – 408 с.

4. Покритан А. Про характер виробничих відносин в сучасній Україні / А. К. Покритан // Економіка України. – 1999. – №10. – С. 61-69.

5. Покритан А. Деякі питання аналізу і реформування відносин власності / А. Покритан, В. Гринчук // Економіка України. – 2003. – №1. – С. 38-46.

6. Пасемко Г. П. Державне регулювання аграрних відносин в умовах соціально – економічних трансформацій: [моногр.] – Х.: «Міськдрук», 2012. – 260 с.

7. Пасхавер Б. Сценарій розвитку агросфери / Б. Пасхавер // Економіка України. – 2011. – №11. – С. 38-44.

8. Оскольський В. Раціональне природокористування – важлива умова ноосферного розвитку України / В. Оскольський // Економіка України. – 2011. – №11. – С.4-13.

Рецензент: д.е.н., професор Махмудов Х.З.

УДК 631.151.3:338.43

МЕТОДИКА ОЦІНКИ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Лункіна Т.І., к.е.н., доцент

Миколаївський державний аграрний університет

У статті розглянуто методика оцінки рівня економічної стійкості розвитку сільськогосподарських підприємств. Визначено, що кожна із запропонованих складових становить складну систему показників, які зводяться до узагальнюючих показників, і тим самим визначають основні показники економічної стійкості підприємств. Представлено інтегральну формулу для визначення економічної стійкості аграрних підприємств як окремо за складовими, так і за господарською діяльністю в цілому. При цьому враховано специфіку сільськогосподарських підприємств в теперішній час і в перспективі.

The methods of estimation of level of economic firmness of development of agricultural enterprises are considered in the article. Certainly, that each of the offered constituents presents the difficult system of indexes which are taken to the summarizing indexes, and the basic indexes of economic firmness of enterprises are determined the same. An integral formula is presented for determination of economic firmness of agrarian enterprises both separately after constituents and after economic activity on the whole. The specific of agricultural enterprises is thus taken into account in a present tense and in a prospect.

Постановка проблеми. В умовах незбалансованості економіки у багатьох сільськогосподарських підприємствах особливого значення набуває систематична оцінка економічної стійкості підприємств. Таку оцінку необхідно здійснювати в деталізованому аналізі з використанням економічних та фінансових показників ефективності розвитку підприємства. Ця система показників повинна відповідати таким вимогам, щоб при мінімальній кількості показників максимально точно оцінити економічну стійкість підприємства.

Слід наголосити, що методичні питання оцінки, що стосується функціонування вітчизняних сільськогосподарських підприємств у сучасних умовах, доволі ґрунтовно досліджено науковцями. Водночас за теперішніх умов серед економістів відсутня єдина точка зору щодо методики проведення оцінки економічної стійкості підприємств та вагомості критеріїв їх вибору. Критична оцінка економічної стійкості різних методик, яка представлена у спеці-

альній науковій літературі, вказує на те, що різні автори для аналізу економічної стійкості підприємств використовують подібні групи методик та показників, хоча вони можуть включати абсолютно різний їх склад.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розгляд показників оцінки економічної та фінансової стійкості підприємств знайшло відображення у роботах таких вчених-економістів, як: В. І. Аранчій, О. В. Ареф'єва, Д. М. Городянська, И. А. Бланк, В. Е. Грачева, С. Б. Довбня, В. Л. Іванов, В. К. Курган, Л.О. Лигоненко, Є. В. Мних, Й. С. Ситник, Р. А. Слав'юк, І. І. Цигилик, С. І. Юрій тощо.

Заслужують на увагу запропоновані моделі та експрес-діагностики для одержання інтегральної оцінки фінансового стану підприємства розроблені західними аналітиками наприкінці минулого століття (наприклад, двофакторна модель Альтмана, метод рейтингової оцінки фінансового стану підприємства, модель Дюпона тощо) [1, с. 18-26; 2, с. 164-168].

Постановка завдання. Метою статті є дослідження методики оцінки рівня економічної стійкості розвитку сільськогосподарських підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кожна із складових становить складну систему показників, які зводяться до узагальнюючих показників, і тим самим визначають основні показники економічної стійкості підприємств (табл. 1).

Таблиця 1

**Показники оцінки економічної ефективності та стійкості
сільськогосподарського виробництва**

В цілому по підприємству	
1. Вартість валової продукції в розрахунку на: - 1 га сільськогосподарських угідь - 1-го середньорічного працівника (люд.-год.) - 1 грн основних виробничих фондів - 1 грн виробничих витрат виробництва 2. Розмір поточних затрат виробництва на одиницю валової продукції 3. Розмір чистої продукції та прибутку на: - 1 га сільськогосподарських угідь - 1-го середньорічного працівника (люд.-год.) - 1 грн основних виробничих фондів - 1 грн витрат виробництва. 4. Рівень рентабельності 5. Норма прибутку 6. Матеріаломісткість 7. Фондовіддача	
Для рослинництва	Для тваринництва
1. Виробництво валової продукції, чистої продукції та прибутку в розрахунку на: - 1 га посіву - 1-го середньорічного працівника (люд.-год.) - 1 грн виробничих витрат 2. Рівень рентабельності	1. Виробництво валової продукції, чистої продукції та прибутку в розрахунку на: - 1-го працівника (люд.- год) - 1 умовну голову худоби - одиницю виробничих витрат 2. Вартість валової продукції в розрахунку на 1 ц кормових одиниць спожитих кормів 3. Рівень рентабельності

Проте визначення фінансової стійкості сільськогосподарських підприємств, складається з великої кількості показників і тому вимагає досить тривалого часу для їх розв'язання. Оцінюючи зарубіжну і вітчизняну практики, для оцінки фінансової стійкості аграрних підприємств найбільш вагомими та зручними при розрахунках є такі показники, як:

1. Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії) ($k_{\text{фн}}$), який обчислюється діленням власних грошових коштів ($K_{\text{взк}}$) на підсумок балансу підприємства:

$$k_{\text{фн}} = \frac{K_{\text{взк}}}{\sum_{\text{балансу}}} . \quad (1)$$

Якщо $k_a < 0,5$, то зростає ризик несплати боргів, а відтак і занепокоєння кредиторів.

2. Коефіцієнт фінансової стабільності – ($k_{\text{фс}}$) розраховується як відношення власних грошових коштів ($K_{\text{взк}}$) до залучених грошових коштів ($K_{\text{зк}}$):

$$k_{\text{фс}} = \frac{K_{\text{взк}}}{K_{\text{зк}}} . \quad (2)$$

Цей показник показує частку власних грошових коштів підприємства у залучених грошових коштах. Нормальним вважається значення, коли $k_{\text{фс}} \geq 1$.

Для того щоб детальніше охарактеризувати як внутрішню, так і зовнішню фінансову стійкість підприємства, необхідно до зазначених коефіцієнтів додати показники ліквідності та платоспроможності.

1. Коефіцієнт швидкої ліквідності ($k_{\text{шл}}$):

$$k_{\text{шл}} = \frac{ГК + ЦП + ДЗ + A_{\text{об інших}}}{З_{\text{пот}}} , \quad (3)$$

де ГК – грошові кошти, ЦП – цінні папери, ДЗ – дебіторська заборгованість, $A_{\text{об інших}}$ – інші оборотні активи, $З_{\text{пот}}$ – поточні зобов'язання.

Фінансовий стан підприємства є номінальним тоді, коли $k_{\text{шл}} = 0,8 - 1,0$.

2. Коефіцієнт поточної ліквідності ($k_{\text{пл}}$), який визначається відношенням оборотних активів ($A_{\text{об}}$) до поточних зобов'язань ($З_{\text{пот}}$):

$$k_{\text{пл}} = \frac{A_{\text{об}}}{З_{\text{пот}}} . \quad (4)$$

Нормальний фінансовий стан підприємства тоді, коли $k_{\text{пл}} = 1,0-2,5$.

3. Коефіцієнт абсолютної ліквідності ($k_{\text{ал}}$):

$$k_{\text{ал}} = \frac{ГК + ЦП}{З_{\text{пот}}} , \quad (5)$$

де ГК – грошові кошти, ЦП – цінні папери, $З_{\text{пот}}$ – поточні зобов'язання.

Значення даного показника коливається у межах від 0,25 до 0,35.

Світовий досвід вказує, що успіхи економічно розвинених країн тісно пов'язані із застосуванням маркетингу у діяльності підприємств, організацій, компаній. Суть маркетингової діяльності полягає у: аналізі ринку, складанні звітів про його кон'юктуру, формуванні нової стратегії і тактики, розробці і реалізації планів і програм маркетингової діяльності, задоволенні запитів покупців на більш високому рівні порівняно з конкурентами.

Отже, до основних показників маркетингової стійкості підприємства доречно було б віднести: рентабельність продажу; рентабельність чистих активів; коефіцієнт товарності; співвідношення: а) витрат на стимулювання збуту й обсягу реалізованої продукції); б) витрат на маркетингові дослідження і загального обсягу реалізованої продукції.

Невід'ємною складовою економічного процесу сільськогосподарського підприємства є кадровий персонал. Трудові ресурси – один із головних інструментів діяльності підприємства. Саме кадри створюють засоби виробництва, приводять їх в рух та впливають на формування кінцевих результатів виробництва.

Для визначення організаційно-кадрової стійкості підприємства, застосовуються такі основні показники: коефіцієнт плинності персоналу (розраховують діленням чисельності працівників підприємства вибулих або звільнених за даний період на середньооблікову чисельність за той же період); коефіцієнт стабільності персоналу (співвідношення середньо-облікової чисельності без вибулих (або звільнених) і середньооблікової чисельності з урахуванням прийнятих на роботу працівників за той же період; співвідношення окремих видів працівників (основних і допоміжних, зайнятих в основному виробництві і апарату управління та ін.); показники продуктивності праці та рівня освіти.

При оцінці ефективності інноваційно-інвестиційних проектів слід звернути увагу на показники інвестиційно-інноваційної стійкості, а саме:

1. Період окупності інвестицій ($T_{інв}$) – один із найбільш поширених показників оцінки ефективності інвестицій. Інвестування в аграрний сектор економіки пов'язане із значними ризиками, які прямо залежать від строків окупності капітальних вкладень. Значно за цей час можуть змінитися і кон'юктура ринку, і ціни.

Даний показник ($T_{інв}$) використовують для впевненості реалізації інноваційного заходу. Період окупності розраховується за формулою:

$$T_{інв} = \frac{I_{іннов}}{ЧП}, \quad (6)$$

де $I_{іннове}$ - початкові інвестиції в інновації, ЧП - чистий прибуток.

2. Співвідношення інвестицій у виробництво і загального обсягу виробленої продукції.

3. Рентабельність інвестицій ($R_{інв.}$) – визначається відношенням середньорічного прибутку підприємства за бухгалтерською звітністю до середньої величини інвестицій [156, с. 100-101]:

$$R_{инв.} = \frac{\Pi_{инв.}(1-C_o)}{(B_{ан}+B_{ак}) : 2}, \quad (7)$$

де $\Pi_{инв.}$ – прибуток підприємства до сплати податків та процентних платежів; C_o – ставка оподаткування; $B_{ан}$, $B_{ак}$ – вартість активів відповідно на початок і кінець досліджуваного періоду.

Якщо значення показника значно вище рентабельності, то проект вважається вигідним.

4. Норма рентабельності інновацій (E_{PI}). Цей показник є тією нормою дисконту, при якій дисконтовані доходи дорівнюють інноваційним вкладенням:

$$D = \sum_{t=1}^T \frac{D_t}{(1+E_R)^t}, \quad (8)$$

$$K = \sum_{t=1}^T \frac{K_t}{(1+E_R)^t}. \quad (9)$$

Перелік показників економічної стійкості сільськогосподарських підприємств можна доповнити й іншими показниками, проте варто уникати надлишку і ненадійності даних.

На системному рівні економічна стійкість сільськогосподарських підприємств (ЕССП) повинна оцінюватися за критеріями, запропонованими у вигляді складних інтегральних показників. На основі зазначених показників складових економічної стійкості аграрних підприємств визначимо її інтегральну оцінку:

$$ЕССП = \sum_{j=1}^n C_j k_j, \quad j = 1 \dots, n, \quad (10)$$

при цьому задовольняється вимога $\sum_{j=1}^n C_j = 1, C_j > 0$,

де (C_j) – складові ЕССП, (k_j) – коефіцієнт ваги кожної структурної складової, n – кількість складових.

Складові ЕССП характеризуються певною кількістю структурних елементів, які в свою чергу складаються з певної групи показників, які ми визначили:

$$C_j = \sum_{i=1}^N ЧП_i k_i, \quad (11)$$

де: $(ЧП_i)$ – частковий показник, (i) – кількість показників, (k_i) – вага i -го часткового показника.

Загальні показники ЕССП, які згруповані у формули наведені у табл. 2.

Показники економічної стійкості сільськогосподарських підприємств*

Складові ЕССП	Формули для розрахунку	Складові формули
Економічна стійкість сільськогосподарського підприємства (ЕССП)	$\text{ЕССП} = \text{ФСП} \times K_1 + \text{ВСП} \times K_2 + \text{МСП} \times K_3 + \text{ОКСП} \times K_4 + \text{ПСП} \times K_5$	K_i - коефіцієнт вагомості i -го часткового показника.
Фінансова стійкість підприємства (ФСП)	$\text{ФСП} = k_{\text{фн}} \times q_1 + k_{\text{фс}} \times q_2 + k_{\text{шл}} \times q_3 + k_{\text{пл}} \times q_4 + k_{\text{ал}} \times q_5$	$k_{\text{фн}}$ - коефіцієнт фінансової незалежності (автономії); $k_{\text{фс}}$ - коефіцієнт фінансової стабільності; $k_{\text{шл}}$ - коефіцієнт швидкої ліквідності; $k_{\text{пл}}$ - коефіцієнт поточної ліквідності; $k_{\text{ал}}$ - коефіцієнт абсолютної ліквідності; q_i - коефіцієнт вагомості i -го часткового показника.
Виробнича стійкість підприємства (ВСП)	$\text{ВСП} = P_{\text{зд}} \times q_1 + P_{\text{сгвир}} \times q_2 + \Phi_{\text{в}} \times q_3 + M_{\text{м}} \times q_4 + H_{\text{н}} \times q_5$	$P_{\text{зд}}$ - рівень рентабельності господарської діяльності підприємства; $P_{\text{сгвир}}$ - рівень рентабельності с/г виробництва; $\Phi_{\text{в}}$ - фондодідача; $M_{\text{м}}$ - матеріаломісткість; $H_{\text{н}}$ - норма прибутку; q_i - коефіцієнт вагомості i -го часткового показника.
Маркетингова стійкість підприємства (МСП)	$\text{МСП} = P_{\text{пр}} \times q_1 + P_{\text{ча}} \times q_2 + K_{\text{т}} \times q_3 + M_{\text{д}} \times q_4$	$P_{\text{пр}}$ - рівень рентабельності продажу; $P_{\text{ча}}$ - рівень рентабельності чистих активів; $K_{\text{т}}$ - коефіцієнт товарності; $M_{\text{д}}$ - маркетингові дослідження; q_i - коефіцієнт вагомості i -го часткового показника.
Організаційно-кадрова стійкість підприємства (ОКСП)	$\text{ОКСП} = k_{\text{пл}} \times q_1 + k_{\text{ст}} \times q_2 + k_{\text{он}} \times q_3 + P_{\text{о}} \times q_4$	$k_{\text{пл}}$ - коефіцієнт плинності персоналу; $k_{\text{ст}}$ - коефіцієнт стабільності персоналу; $k_{\text{он}}$ - коефіцієнт основних працівників; $P_{\text{о}}$ - рівень освіти; q_i - коефіцієнт вагомості i -го часткового показника.
Інвестиційно-інноваційна стійкість підприємства (ПСП)	$\text{ПСП} = T_{\text{інв}} \times q_1 + O_{\text{інв}} \times q_2 + R_{\text{інв}} \times q_3 + H_{\text{PI}} \times q_4$	$T_{\text{інв}}$ - строк окупності інвестицій; $O_{\text{інв}}$ - обсяг інвестицій у виробництво до загального обсягу виготовленої продукції; $R_{\text{інв}}$ - рентабельність інвестицій; H_{PI} - норма рентабельності інновацій; q_i - коефіцієнт вагомості i -го часткового показника.

* за результатами власних досліджень автора

Висновки. Підсумовуючи зазначене можна відмітити, що для визначення економічної стійкості сільськогосподарських підприємств використовувався структурований комплексний підхід по її складових. На основі системного підходу вивчення фінансової, виробничої, маркетингової, організаційно-кадрової, інвестиційно-інноваційної запропоновані найсуттєвіші показники, які дають змогу оцінити мінімально необхідний і кількісно вимірний набір даних. Представлено інтегральну формулу для визначення економічної стійкості аграрних підприємств як окремо за складовими, так і за господарською діяльністю в цілому. При цьому враховано специфіку сільськогосподарських підприємств в теперішній час і в перспективі.

Література:

1. Юр'єва Г. В. Оцінка фінансового стану підприємства за допомогою факторної моделі Дюпона / Г. В. Юр'єва // Науковий вісник ОДЕУ. — №2 (22). — 2006. — С. 18 — 26.

2. Colyer D. Competition in agriculture: the United State in the World Market / D. Colyer, P. Lynn Kennedy, R. Paul Krugman et al. editors. — NY.: Food Products Press, 2000. — 323 p.

Рецензент: д.е.н. Сіренко Н.М.

УДК 504.03:658.821:339.146.4:63.002.6

**ЕКОЛОГО-СОЦІАЛЬНЕ СПРЯМУВАННЯ ФОРМУВАННЯ
ПОПИТУ І СТИМУЛЮВАННЯ ЗБУТУ
НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКУ ПРОДУКЦІЮ**

*Махмудов Х.З., д.е.н, професор, Шульженко І.В., к.е.н., Тарасов Д.А., здобувач
Полтавська державна аграрна академія*

У статті розглянуто проблеми екологічно-соціального спрямування формування попиту і стимулювання збуту сільськогосподарської продукції, державного регулювання сільськогосподарського виробництва та, підвищення його екологобезпечності в Україні.

This article deals with the problems of ecologically social direction, forming of demand and sale promotion of agricultural products, governmental regulation of agricultural production and increase environmental safety of agricultural production in Ukraine.

Постановка проблеми. Початковим етапом формування попиту на продовольчому сегменті ринку є підвищення культури землеробства, що передбачає низку заходів, які складають науково обґрунтовану систему землеробства. Серед них важливе значення мають науково обґрунтовані сівозміни, які забезпечують найдоцільніше використання і підтримання на високому рівні родючості ґрунту, його фізико-хімічних властивостей, ефективну боротьбу з хворобами і шкідниками, а також захист ґрунту від водної та вітрової ерозії. Сівозміни створюють сприятливі умови високопродуктивного використання сучасної техніки, підвищення продуктивності праці і одержання високих врожаїв за значного зниження витрат на їх вирощування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема вдосконалення екологічно-соціального спрямування формування попиту і стимулювання збуту сільськогосподарської продукції, знаходить відображення у наукових працях багатьох економістів – як П.Т. Саблука, В.І. Власова, М.Ю. Коденської, П.М. Макаренка та аграрників – В.М. Писаренка, М.М. Опари та інших.